

ГОРАН ИВАНЧЕВИЋ*

Покрајински секретаријат за сарадњу
регионални развој, међурегионалну
и локалну самоуправу
Нови Сад

УДК 316.334.3(497.11+407.113)

Пегледни рад
Примљен: 12.09.2016
Одобен: 21.10.2016
Страна: 245-256

ДРУШТВЕНИ РАСЦЕПИ КАО ПЛАТФОРМА ЗА ФОРМИРАЊЕ ПАРТИЈСКОГ СИСТЕМА СРБИЈЕ И ПАРТИЈСКОГ ПОДСИСТЕМА ВОЈВОДИНЕ 1990-2012

Сажетак: Друштвени расцепи присутни су у свим друштвима, у својим различитим облицима и врстама, као и у интезитету који је пропорционалан степену развијености појединих друштава, те се у складу са тиму већој или мањој мери манифестују као друштвене појаве које имају конститутивну улогу при обликовању политичког и партијског система. Настанак партијске сцене и партијског система Србије је у каузалном односу са друштвеним расцепима који су испољавали своје дејство у готово свим посткомунистичким земљама, као и са појединим врстама друштвених расцепа који су специфични за друштвене прилике са којима је Србија била суочавана током периода политичких реформи. Друштвени расцепи који су деловали на конституисање партијског система Србије, деловали су и на политичком простору АП Војводине, кроз наглашеније деловање појединих врста друштвених расцепа, што је утицало на формирање појединих специфичности овог дела партијског система Србије, па се основано може утврдити да су управо те специфичности утицале на конституисање партијског подсистема у Војводини.

Кључне речи: Друштвени расцепи, политичке партије, партијски систем Србије, партијски подсистем АП Војводине

Увод

Специфични услови који су у Србији владали током деведесетих година у битној мери су моделирали линије расцепа које су у директној корелацији са факторима који су утицали на стварање партија, партијског система, односно који су деловали на њихов карактер и особине.

Друштвени расцепи, као битна обележја друштава пресудно утичу на обликовање „карактера“ политичких партија, од формирања партијског система. Друштвени расцепи утичу на обликовање идентитета политичких парти-

* goran.ivancevic@vojvodina.gov.rs

ја. Друштвена стратификација, настала по линијама друштвених расцепа пресудно утиче на фрагментизовање партијског система. Србија је као и већина посткомунистичких земаља пролазила (и још увек пролази након више од две деценије) кроз реформски и транзициони период, преласком као што су то учиниле и остале посткомунистичке земље, кроз рестројавање са командне (планске) на тржишну привреду, промене уставно – правног и институционалног оквира, промене политичког система, промене из једностраначја у плуралистички систем и сл. Поред тога, Србија је по много чему специфична, јер је период промена био праћен девастацијом друштва током деведесетих година прошлог века чему су допринели грађански ратови, економска и политичка изолација земље (санкције УН), економска криза, хиперинфлација, пад националног дохотка, незапосленост и сл.

Политичке партије и партијски системи, настали су углавном на линијама друштвених расцепа. Када се говори о партијским системима, мора се имати у виду да су партијски системи искључиво детерминисани друштвеним окружењем. Као основу за анализу друштвених расцепа који су утицали на политички и партијски систем Србије узели смо: Липсет – Роканов (Lipset – Rokkan) модел, као један од најзначајнијих и најутицајнијих модела којим се објашњава настанак пре свега западноевропских партијских система. Такође, користили смо и Кичелов (Herbert Kitschelt) модел за који су теоретичари учили да је актуелнији и ближи природи промена у посткомунистичким друштвима, у односу на Липсет – Роканов модел .

Друштвени расцепи као платформа за формирање вишепартијског система Србије

Партијски системи који су настајали у земљама које су одбациле комунизам, након промена које су захватиле Источну Европу, конституисани су на два начина, променама које су уследиле „одоздо“, или променама које су долазиле „одозго“. Сартори (Giovanni Sartori) наглашава да поред елемената за дефинисање, типологију и класификацију партијских система, кључни значај има истраживање фактора и детерминанти разлога и динамике њихових промена, попут деловања промена нормативно – институционалног оквира или социјалног структурирања и подела на партијске системе. Овај писац сматра да се промена партијског система може остварити на два начина: континуирано, односно унутрашњим развојем; дисконтинуирано, односно сломом система. У основи динамике промена партијских система, њихових еволутивних промена или слома, стоје заправо шири интерни социјални и политички разлози, али и екстерни фактори, попут промене односа снага у окружењу, а који резултирају изменама партијског и изборног или и укупног политичког система. У ситуацији када не постоје правила трансформације једног политичког система у други говоримо о прекиду континуитета, односно о дисконтинуитету. Сартори тврди да је темељни дисконтинуитет могуће истаћи на различите начине. Он то чини, пре свега, супротстављањем система страначке државе

страначким системима. Други начин повезан је с' његовом тврдњом да је примарна функција странака у множини – изражавање. Репресију Сартори дефинише као стање у коме присилна средства власти превладавају дуж целог континуума. Изражавање означава стање у коме притисци „одоздо“ превладавају у континууму над присилом „одозго“. Систем с' преобладавајућим странком сматра се могућим резултатом неке варијанте плурализма, док су атомизирани системи третирани као могућа претеча екстремног вишестранања. (Сартори, 202: 236 – 237)

У Србији седогодило оно што Дал (Robert Alan Dahl) назива "огромном променом у количини организационог плурализма", до које у постауторитарним државама долази услед ослобађања дуго спутаваног "латентног обрасца политичких конфликта". (Дал, 1994: 66 – 67).

Када посматрамо начин на који су се промене догађале у Србији, онда можемо рећи да су се промене иницијално од 1990. до 2000. године, догађале „одозго“ – унутрашњим развојем, променом хегемонијског система у компетитивни, са доминантним странком са обележјима репресивног начина владања. Разлози који су утицали на то, да се у Србији промене отпочну догађати на тај начин, неопходно је анализирати сагледавањем свих чињеница које су довеле до таквих унутрашњих прилика, као и екстерних фактора који су свакако у великој мери утицали на тај процес.

„Према Дивержеу (Maurice Duverger) „доминантна странка“ означава кретање од вишепартизма ка једнопартизму. У Србији 90 – тих, СПС је представљала „доминантну странку“. Она је све време била на власти (1990. – 2000.). У том смислу она представља прелаз од класичног једнопартизма (СКС), ка класичном вишепартизму.“ (Орловић, 2002: 204).

Дакле, Србија је у тренутку увођења плурализма пролазила кроз различите оквири државних заједница, што је додатно утицало на одсуство усмерености ондашњег државног руководства ка спровођењу демократских процеса, који су трансформацију државног и друштвеног оквира требали да каналишу што је то могуће ефикасније и што је то могуће безболније. Насупрот томе, тадашње руководство Србије је више пажње посвећивало питањима опстанку заједничке државе која се растакала по границама федералних јединица, него питањима реформе политичког система, реформе институција и сл. За разлику од српског руководства, политичке елите осталих република и покрајина су интензивно радиле на модернизацији перформанси својих политичких система, као и ка успостављању институција будућих држава којима су тежили. Расцепи по којима су настајале нове државе на тлу Европе, које можемо посматрати као макро расцепе, генерисали су своју деструктивну енергију из расцепа на микро нивоу који су годинама тињали унутар друштава бивших комунистичких земаља. Ломови који су се догодили били су углавном омеђени федералним границама тадашњих федералних јединица, унутар којих су већинске групе представљали припадници исте националне заједнице. Овакав модел расцепа представљао је основу за детерминисање линије подела, на којима су формиране политичке партија и партијски систем Србије.

„Промене државних оквира (граница) (СФРЈ, СРЈ, СиЦГ, Србија) мењале су оквир и природу партијске конкуренције. У време увођења вишепартизма, још увек је постојала СФРЈ. Већ тада се обликује *расцеп национално – грађанско*. На нивоу СФРЈ националну мобилизацију вршиле су републичке елите (СПС, ХДЗ, СДА), а грађанску УЈДИ (Удружење за југословенску демократску иницијативу), и Реформисти Анте Марковића, бившег премијера СФРЈ. У то време почиње снажно да делује *расцеп центар – периферија*. Београд, а самим тим и Србија, доживљавани су као центар, док су републичке елите представљале периферију. Србија је дала допринос продубљивању овог расцепа покушајима да очува заједничку државу и да задржи неке од република у саставу Југославије („асиметрична федерација“ и сл.). Периферија је мобилисала енергију отцепљења у односу на центар. Та тенденција се бележи од Словеније, Хрватске, Македоније, све до Црне Горе и Косова и Метохије. Босна и Херцеговина је специфична због сегментираних расцепа етничких група са елементима консонијације. (...) Бивша Југославија се узима као пример успешности и краха консензуалне демократије. (...) Плурална друштва подељена су „сегментарним расцепима“ који могу бити религијске, идеолошке, језичке, регионалне, културне, расне или етичке природе. Лајпхарт је најпре користио израз консонијацијска демократија, а касније консензуална демократија: „Консоцијацијска демократија разумије сегментирани плурализам ако се он протегне на све расцепе који настају из сегментирања у плуралном друштву, те ако је у комбинацији с' демократијом кроз пристанак“. Дакле, уместо наметања са већинским одлучивањем, идеја консензуалне демократије је пристанак као стратегије управљања конфликтима уз помоћ сарадње, компромиса, консензуса и договора, међу бројним елитама. Све док се различити захтеви преговорима и мирољубиво инкорпорирају у институције, систем функционише. Проблем настаје када се процени да је конфликт исплатив, па се појачавају националистички захтеви. У почетку, географски концентрисане групе захтевају аутономију, а касније републику, и на крају сецесију. Дobar пример за то је распад СФРЈ, као деловање партија Албанаца на Косову и Метохији. Цена таквог пута скоро увек су велике жртве. Имплозија комунизма није се на овај начин манифестовала само на СФРЈ, и остале бивше комунистичке федерације су расточене по национално – федералним шавовима. Чешко – Словачка и СССР.““ (Орловић, 2011: 21).

У државним оквирима у којима је Србија егзистирала и у којима је градила свој нови идентитет демократског друштва, деловао је читав спектар друштвених расцепа који су доводили до подела на различитим нивоима државног и партијског сегментирања. Сукобљавања тадашњих политичких елита сегментираних на највишем, републичком нивоу, утицала су на формирање и структурирање линија подела које су конституисале линије расцепа које су касније деловале и унутар самих република тадашње државе. Један од расцепа који је испољавао снажно деловање је *идеолошко – културни расцеп*. Ова линија поделе се манифестовала на различите начине и кроз различите појавне облике. Распадом државних заједница, у Србији наставља да делује *историјско – етнички расцеп* који значајно утиче на конфигурацију партијског систе-

ма Србије. Разлоге за то треба потражити у дуготрајаном тињајућем постојању ове линије подела која је еруптирала након увођења вишепартизма, а манифестовала се кроз формирање партија по етничком принципу. Тако су настале партије Бошњака (Муслимана), Мађара, Албанаца и сл. у географски одређеним подручјима Војводине, на југу Србије, на Косову и Метохији, Санцаку итд.

Један од друштвених расцепа који је у Србији веома значајно утицао на специфично конституисање политичких подсистема огледао се у појави регионално – етничких партија, као и специфичних политичких институција формираних на бази управо тих потреба, јесте *етнички расцеп*. Овај друштвени расцеп посебно је присутан и искоришћен у контексту партијске конкуренције за „етничке гласове“, на регионалном нивоу, на простору српских покрајина, односно у појединим деловима Србије у којима је концентрисана већа популација припадника одређених националних заједница. *Етнички расцеп* и партијска конкуренција за ентитетске гласове увелико утиче на партијски систем, при чему треба нагласити да партијска конкуренција не осликава савршену пропорционалност етничких линија друштвених подела. Ова линија подела испољава своје дејство сукобљавајући доминантну културу која представља центар, и супкултуре које представљају периферију. Периферија делује према центру, испостављајући захтеве за аутономијом. Србија је била суочена са израженим антисистемским деловањем албанских партија, појединих бошњачких партија са простора Санцака, партија војвођанских Мађара и сл. Овај идеолошко – културни расцеп (доминантна култура – субкултура) увелико се поклапа са расцепом центар – периферија.

Расцеп центар – периферија је територијално – културни расцеп. Ова линија друштвених подела генерише различите политичке захтеве. Ови захтеви настају као последица територијално – културних аспирација на основама етничког, географског, економског или културног образаца. Овај расцеп је такође веома снажно утицао на формирање партијских подсистема Србије јер је конфронтирао политичке актере по појединим питањима која се тичу управо разлике у виђењима унутрашње организације државе. У Србији, је након успостављања плурализма била испољавана линија подела на релацији монархија – република, а након више од двадесет година вишепартизма више се испољавају поделе дуж линија: унитарна држава – регионална држава централизација – децентрализација.

Кичелтје један од првих аутора који је указао да ће себирачи у посткомунистичким земљама сврставати по линији подела између оних који ће чувати *status quo* и оних који су за промене. За *status quo* су партије старог режима (*ancien regime*), док су опозиционе странке (реформисти) биле за промене. Сукоб на релацији *ancien regime* – реформисти у почетку је био интензиван, док је протоком времена, услед различитих фактора губио на значају и данас, готово да је исчезао. *Расцеп стари режим – опозиција* (реформисти), је у значајној мери довео до диференцијације унутар партијског система Србије, што је додатно утицало на поларизацију друштва. Дакле, кључно питање, када говоримо о динамици транзиције у посткомунистичким земљама, јесте ко

спроводи реформе, односно на који начин се спроводе реформе. Поред тога, имајући у виду чињеницу да је спровођење реформи свакако болан процес кроз који су пролазила готово сва посткомунистичка друштва, такође није занемарљиво ни то, колико ће транзициони процес временски трајати, са апекта брзине његовог опоравка.

Један од расцепа који је обележио готово сва посткомунистичка друштва постојао је на релацији између националног и грађанског принципа. *Расцеп национално – грађанско* има више вредносно - политичку него социјално – структурну димензију. Овај расцеп увелико је у корелацији са линијама расцепа „универзионалистичко – партикуларистичко и модерничко – традиционалистичко“. У земљама у којима је транзиција спровођена под контролом странака наследница бивших комуниста, раскид с прошлим временом је био спор или готово да га није ни било. На делу је била закаслела модернизација. Србија је била такав пример, једна од ретких земаља закаслеле демократизације, све до демократских промена 2000. године. Расцеп грађанско – национално је у Србији присутан од увођења, односно, обнављања вишепартизма и продужио је своје дејство све до данашњих дана. *Друштвени расцеп традиционализам – модернизам* је дубљи и утемељнији расцеп у друштвима источноевропских и централноевропских земаља. *Историјско – етнички расцеп* (национално – грађанско) значајно је обележио политичку сцену Србије производећи дејство које сеодражава на успоравање процеса демократизације и интеграције ка ЕУ и сл. *Историјско – етнички расцеп „национално – грађанско“* и културно – вредносни расцеп традиционализам – модернизам увелико се преклапају и то „национално“ се поклапа са „традиционалним“, а „грађанско“ са „модернизмом“. Такави унутардруштвени односи стварају синергијски ефекат који поларизује поделе и утиче на партијско груписање. Поред поларизације на релацији режим – опозиција, створане су линије подела и унутар блока партија које су биле опозиција режиму, због програмских разлика основама грађанско – национално (ДСС се издвојила из ДС - а 1992. године због различитих гледања на национално питање. Ова разлика је довела и до њиховог поновног разлаза и пада Владе (тачније, договора о превременим изборима) 2008. године. Такође, један од разлога цепања СРС – а и формирања СНС – а у основама сукоба има линије овог расцепа.

„Већина вредности формативно је у Србији старија од политичких партија, тј. временски претходе оснивању партија, па је логична претпоставка да су почетком деведесетих година прошлог века управо вредности биле један од најважнијих фактора селекције симпатизера и активиста политичких партија и обликовања партијских програма и акција. Међутим, убрзо су и саме политичке партије, нарочито кроз активности лидера и изборне кампање, почеле да утичу на вредносни профил грађана делујући као секундарни агенс политичке социјализације. Већ на почетку плуралистичког периода појавиле су се значајне разлике између присталица тадашње фактички државне партије СПС-а и присталица опозиционих партија, а временом и између ових других.“ (Пантић, 2003: 19)

Идеолошка баријера која је била једно од обележја комунистичких друштава, комбинована са претходно наведеним линијама расцепа довела је до подела карактеристичних за посткомунистичка друштва, ова линија расцепа је узроковала поделе на проевропски оријентисане, окренуте ка Западу и западним савезима ЕУ, НАТО и сл. и на оне који су национално оријентисани. Ова линија подела у Србији је позната као *расцеп западњаци – националисти*. Овај расцеп је у великој мери зависио од политичких прилика и односа са западним земљама. Процент подршке грађана Србије евро – атланским интеграцијама је зависио од појединих питања и захтева које су западне земље испостављале Србији у одређеним етапама. Када је реч о варирању у показатељима подршке европским интеграцијама, тај проценат је највише варирао у моментима условљавања Србије са питањима као што су: сарадња са Хашким трибуналом, преговори око статусних питања у вези са Косовом и Метохијом, сарадње са НАТО и сл. Након 2008. године, бивше режимске странке наглашено отпочињу да заговарају прозападну оријентацију, СПС је учешћем у власти играо активну улогу у процесу европских интеграција (2008 – 2010). Такође странка настала из СРС, СНС значајно је променила своју реторику, која је у великој мери постала прозападна. На националистичким позицијама и надаље остају СРС и ДСС.

Социоекономски расцеп рад – капитал означава поделе настале на основу прерасподеле друштвених ресурса тржишном алокацијом или политичком (државном) редистрибуцијом. „Хеберт Кичелт је предложио модел по којем партијска конкуренција има социјално – економску основу, а која је резултат транзиције од планске ка тржишној привреди. Социјална конкуренција јача током времена, како се друштво све више приближава тржишној привреди. У источној Европи се у почетку сукоб рад – капитал није јасно изражавао. (...) Кичелт указује на подударност два расцепа, либерализам – космополитизам и ауторитаризам - партикуларизам. Нетржишни status quo – ауторитарно и партикуларистичко су на једној страни, док су протржишни (реформски) и либерално – космополитски на другој. Уместо либералних вредности, растакање комунизма је праћено националном мобилизацијом као особитом формом колективизма. Бивши комунисти (СПС) су дуго били за државну интервенцију, а против либерализације и значајно ауторитарнији (СПС – „нема отпуштања са посла док трају санкције УН“). То је био егалитаризам у сиромаштву. Модернисти и космополитски били су: ДС, ГСС, Коалиција Заједно, Коалиција ДОС (касније се поделио на ДС и ДСС, као и 1992. и 2008.) и Коалиција за европску Србију. Ауторитарно партикуларистичке су биле странке старог режима (СПС, ЈУЛ, СРС). Процесом приватизације, овај расцеп је попримио димензију добитници – губитници транзиције.“ (Пантић, 2003: 28)

Поменућемо још неке линије подела које су условиле друштвене расцепа који имају утицаја на физиономију и карактер политичких партија и партијских система. Идеолошка подела *левица – десница; расцеп урбано – рурално; расцеп држава – црква; расцеп материјализам – постматеријализам и сл.*

„Расцепа у Србији су више краткорочни него дугорочни. У обликовању партија на линијама расцепа у Србији били су јасни предузетници (нове парти-

је), али њихови ресурси су слабили од партије до сукцесора. (...)Линије политичких подела или социјалних расцепа у Србији су се мењале. Током деведесетих су биле присутне поделе на линији комунизам – антикомунизам, монархија – република, рат – мир. Након 2000 – те, Европа – Косово и Метохија. Данас, опредељивањем СНС – а за европски пут, партије у Србији трагају за новом линијом расцепа. Могуће је да у наредном периоду то буде НАТО – војна неутралност. У Србији расцепи нису дугорочни и стабилизирајући (осим расцепа грађанско – национално). Услед фрагментираности партија и партијског система и изборне волатилности (нестабилности), тешко је ове расцепе видети као стабилне и дугорочне, а сигурно не и „замрзнуте“.“ (Орловић, 2011: 38).

Имајући у виду важност друштвених расцепа, њихову улогу и функцију, која произилази из дистинктног односа друштвених група према појединим питањима, а из чега се управо на основу те дистинкције друштвених подела формирају линије подела, на основу којих се генеришу идеолошке и програмске основе на којима настају политичке партије и остали актери у оквиру партијског и политичког система земље. Друштвени расцепи су универзална категорија и својствени су за сва друштва, такође постоје друштвени расцепи карактеристични као друштвена појава за поједине групе земаља (посткомунистичке земље у транзиционом периоду), или они друштвени расцепи, који су специфични за само неку земљу. На основу тога можемо рећи да се ове линије подела могу категоризовати у три групе: 1.универзални друштвени расцепи, карактеристичне за сва друштва; 2.расцепи карактеристични за поједина друштва; и 3.расцепи који су специфични искључиво за нека друштва. Друштвени расцепи представљају веома важан фактор за детерминисање основе која чини платформу на којој се гради и обликује карактер политичких партија и партијског, односно политичког система земље. Специфични услови који су у Србији владали током деведесетих година у битној мери су утицали на формирање линија расцепа које су у директној корелацији са конституисањем партија, партијског система.

Друштвени расцепи који су утицали на конституисање партијског подсистема у Војводини:

Настанак партијске сцене у Војводини је у свом конститутивном облику, садржао све оне основне линије друштвених подела које су деловале на партијски систем Србије, уз израженије деловање друштвених расцепа који су стварали наглашену дистинкцију по два основа. Први основ је пренаглашена улога друштвених расцепа који су вештачки стварали линије подела апострофирајући питање аутономије, и други основ је постојање највеће концентрације етничких заједница на географски и административно одређеном простору.

Славујевићеве тезе да ће међу друштвеним расцепима бити трајно присутна и линија централизам – регионализам – аутономаштво. За ту сврху послужиће нам следећи закључци анализе програмских докумената политичких

партија у Србији и АП Војводини коју је изнео Јован Комшић: „(...) 1) Програмски однос према аутономији није оса која разветно дели власт и опозицију; 2) Само једна релевантна (парламентарна) странка залаже се за унитарно, снажно централизовано државно уређење без аутономија и региона у Србији (СРС); 3) Унутар опозиције евидентна је широка скала погледа на политички значај и демократизујуће потенцијале аутономије. У том смислу, приметне су врло велике разлике у садржајном одређењу надлежности органа војвођанске аутономије и међу странкама које се номинално залажу за "висок степен аутономије"; 4) Такође, међу опозиционим странкама постоје и оне странке које одбацују било какву институцију војвођанске аутономије (ДСС); 5) Оно што је програмски "најмањи заједнички садржалац" опозиционих странака јесте залагање за принцип децентрализације власти, регионализације и развијене локалне самоуправе; 6) Осим СВМ и СДА Санџака које то траже, све странке у опозицији, као и оне на власти, противе се увођењу облика етничке територијалне аутономије (регионалне самоуправе националних заједница), а мањи степен разликовања се очитује у односу према идеји увођења персоналне аутономије; 7) Све странке, и на власти и у опозицији, начелно истичу опредељеност за поштовање универзално прихваћене геме људских права и слобода и заштите мањинских колективних права према "европским стандардима"; 8) Унутар опозиционог блока могуће је приметити тренд раста толеранције битно различитих становишта о наведеним питањима. Чини се да идеја регионализације и аутономија постаје не само легитимна тема на опозиционој сцени Републике Србије, већ и да се на наведеном плану разазнаје почетак грађења оне политике коју Р. Дал назива политиком прилагођавања и неизбежних компромиса као "душе демократије" (Комшић, 2006: 104 – 136).

Етнички друштвени расцеп, представља специфично обележје Војводине. Овај расцеп је историјски, има пренаглашено и веома снажано деловање, а посебно је експлоатисан након увођења плурализма 1990. године, у контексту залагања за права националних заједница. Овај расцеп нарочито је коришћен приликом формирања Националних савета и странака националних заједница, као и сваког пута на изборима приликом борбе за „ентицитетске гласове“. Дакле, политичке партије су показале веома значајно интересовање за пренаглашавање овог друштвеног расцепа пре свега, због акумулације великог броја ентицитетских гласова и релативно једноставног идеолошког присуства бирачима - припадницима ових заједница, што су поготово експлоатисале странке националних заједница. Овај друштвени расцеп припада групи идеолошко – културних расцепа (доминантна култура - субкултура) и у великој мери се поклапа са расцепом центар - периферија.

Друштвени расцеп центар – периферија је од самог увођења вишепартијског система у Србији изразито наглашаван у Војводини. Регионалне и етничке странке су обилато експлоатисале овај друштвени расцеп (Лига социјалдемократа Војводине, партије војвођанских Мађара, ДЗВМ, СВМ, и војвођански део ДС – а). Засигурно се може рећи да „ентицитет“ води ка јасним линијама расцепа у региону, посебно када су етничке групе територијално концентрисане, какав је случај у Војводини. Овај расцеп је такође веома снаж-

но утицао на формирање партијских подсистема Србије, поготово на простору Војводине, као и у осталим деловима Србије у којима су концентрисани тзв. етнички гласови. Овај друштвени расцеп је конфронтирао политичке актере по појединим питањима, која се тичу управо разлике у виђењима унутрашње организације државе. Одређене разлике од увођења вишепартизма у Војводини као што су била питања, пре свих, питање аутономног положаја Војводине, потом, питања унитарна држава – регионална држава (као и различити облици регионализације), централизација – децентрализација, намећу поделе дуж линија расцепа које конфронтирају политичке актере. Са једне стране су странке које су доследно и чврсто биле и остале против било каквог облика аутономије Војводине, (СРС и ДСС), потом странке које су (попут СПС –а), биле за то, да се аутономија Војводине креће у оквирима историјско – културне аутономије, без било каквих обележја државе; ДС – је прилично лутала у ставу о овом питању, од залагања за широк аутономни положај Војводине, до потпуног развођавања става по овом питању. Са друге стране биле су „војвођанске странке“, попут странака војвођанских Мађара (на челу са СВМ), и аутономистичким странкама (на челу са ЛСВ), које се снажно залажу за аутономију Војводине у њеном најширем могућем облику.

Расцеп стари режим – опозиција је такође био један од расцепа који је утицао на диференцирање унутар партијског система Војводине, и који је значајно утицао на поларизацију друштва. Ова линија подела била је постављена између националног и грађанског принципа. Код ове линије подела, реч је о расцепу између националистичке и грађанске оријентације међу припадницима сваке од етничких група, те се може рећи да је његова манифестација била видљивија на просторима Војводине због њене веома наглашене националне структуре.

Расцеп западњаци – националисте настао на основу поделе на проевропски оријентисане, окренуте ка западу и западним савезима ЕУ, НАТО и сл. и оне који су национално оријентисани, (усмерене у својим залагањима у највећој мери за сарадњу са Русијом). Ова линија подела у Србији је позната као расцеп западњаци – националисти. Овај расцеп је такође имао веома снажно дејство на простору Војводине.

Социоекономски расцеп рад – капитал је деловао на целокупној територији Србије, а у Војводини је испливавао на површину у моментима када су аутономистичке странке наглашавале проблеме финансирања Војводине, опоравале приватизацију већих привредних система који су имали седишта на територији Војводине (НИС, Беочинска фабрика цемента и сл.), и када су захтевале права располагања, односно управљања имовином чије је седиште на територији Војводине и сл.

Закључак

Дакле, сви претходно поменути друштвени расцепи, неки у већој, неки у мањој мери, утицали су на конституисање партијског система Србије. У Војводини је пренаглашеним деловањем појединих друштвених расцепа, партијски систем изградио одређене специфичности, због којих га можемо окарактерисати као партијски подсистем. На моделирање овог подсистема, утицали су специфични друштвено - политички елементи, пре свега питање аутономије Војводине (централизације - децентрализације - регионализације), етничких специфичности, економских, културних, историјских и осталих фактора. На таквој основи грађен је партијски подсистем Војводине који се разликовао у односу на партијски систем Србије, управо по броју разноврсних политичких актера, као и по њиховим програмским залагањима. Такође, овај подсистем је специфичан и по етнички груписаним гласовима за које се на изборима бореле политичке странке у Србији.

Питање аутономије Војводине представља константу која поларизује партијску сцену Србије, од њеног конституисања, до данашњих дана. Сукоб на основу питања аутономије Војводине био је и остао парадигматско питање, супротстављених политичких актера, обојено њиховим контроверзним ставовима.

Мишљења смо, да аутономија Војводине представља питање којим ће се засигурно у и будућности бавити актери на политичким сценама Србије и Војводине. Ово питање било би неопходно сагледати као могући модел унапређења нивоа политичких, економских, културних, националних и других односа на нивоу целокупне Србије. Користећи, вековно искуство колико се српска политика бавила овим питањем, не би требало да постоје непознанице које би требало да утичу као дестабилизирајући фактори на политички систем Србије, напротив, акумулирано знање и искуство, требало би бити искоришћено у циљу унапређења демократских односа који би српско друштво и државу сврстали у ред развијених, напредних и цивилизовани земаља света.

Литература:

1. Dal, R. (1994), Dileme pluralističke demokratije, BIGZ, Beograd.
2. Komšić, J. (2000): Dokumenti političkih stranaka u Republici Srbiji o autonomiji, u: D. Torbica (ur.), Autonomija i multietnička društva, Otvoreni univerzitet, Subotica.
3. Komšić, J. (2014), Vojvodansko pitanje u procesu srpske tranzicije (1988 – 2013), Topalović, Valjevo.
4. Zbornik radova, (2011), Partije i izbori u Srbiji, priredio Slaviša Orlović, Zoran Stojilković, Dušan Spasojević, Nemanja Nedić, Vukašin Pavlović, Jovan Komšić, Srećko Mihailović, Miša Đurković, Milan Jovanović, Marijana Pajvančić, Đorđe Vuković, Radivoje Jovović, Zoran Đ. Slavujević, Jovanka Matić, Siniša Atlagić, Irena Pejić, Jelena Pejić, Jelena Lončar, Vladimir Vuletić, Čedomir Čupić, Čigoja, Beograd.

5. Orlović, S. (2002), *Političke partije i moć*, Čigoja, Beograd.
6. Pantić, D. (2003), *Kulturno - vrednosni rascepi kao determinante partijskog pregrupisanja u Srbiji*, u: *Osnovne linije partijskih podela i mogući pravci partijskih pregrupisanja u Srbiji*, IDN i Fridruh Ebert Stiftung, Beograd.
7. Sartori, Đ. (2002), *Stranke i stranački sustavi (Analitički okvir)*, *Politička kultura*, Zagreb.

SOCIAL CLEAVAGES AS A PLATFORM FOR THE FORMATION OF THE PARTY SYSTEM AND PARTY SUBSYSTEM SERBIAN VOJVODINA AFTER THE INTRODUCTION OF PLURALISM IN 1990 IN SERBIA

Summary: Social cleavages are present in all societies, in their various forms and types, as well as the intensity of which is proportional to the level of development of individual companies, and accordingly a greater or lesser extent, manifested as social phenomena that have a constitutive role in shaping the political and party system. The emergence of the party scene and the party system in Serbia is in a causal relationship with social cleavages which demonstrated its effectiveness in almost all post-communist countries, as well as with certain kinds of social cleavages that are specific to the social conditions with which Serbia was to encounter during the period of political reforms. Social cleavages that affected the constitution of the party system in Serbia, and acted in the political sphere AP Vojvodina, the more pronounced the operation of certain types of social cleavages, which resulted in the formation of certain specifics of this part of Serbia party system, so it can be reasonably argued that it is precisely this specificity impact on the constitution of the party subsystem in.

Key words: Social cleavages, political parties, party system, Serbia, party subsystem AP Vojvodina